

Josef Tvrđý
Nová filosofie
(Praha 1932, s. 11-20)

Někdy se nedělá náležitý rozdíl mezi vědou a filosofií a tu pak vznikají mnohá nedorozumění. Úkolem vědy není totiž podat nový názor světový a životní, nýbrž je jen jistou metodou k racionálnímu chápání a zpracování světa, kdežto podat celkový názor světový a životní je úkolem filosofie. Proto máme mnoho věd, z nichž každá je přizpůsobena svému předmětu, ale filosofie je jen jedna a liší se svým předmětem ode všech věd. Kdežto vědy mají každá svůj předmět přesnými hranicemi vymezený, a právě v tom omezení vědy je její síla, filosofie má předmět velmi široký, celý svět a veškeren život, a v tom je zase její slabost. Hledí tedy tuto svoji slabost vyrovnat silou čerpanou z věd. Je zajisté pochopitelné, že její metoda nebude tak přísně vědecká jako metoda jednotlivých věd. V tom se ovšem liší jen stupněm od věd samých, neboť i mezi vědami samými jsou rozdíly vědecké přesnosti, např. psychologie nevyrovná se nikdy přesností matematice. Avšak filosofie bude nucena k postižení celého světa a veškerého života použít leckdy i takových metod (iracionálních), jichž vědy obyčejně neužívají. Postižení světa a života jako celku je možno jen na základě *osobní syntézy*, tj. osobní duševní koncentrace, která vždy charakterizuje pravého filosofa, avšak která ve vědě neexistuje, aspoň existovat nemusí. Za druhé filosofie majíc ohromný předmět zkoumání nebude moci vše a s takovou minuciózností probírat jako věda, bude se muset leckde přidržet jen pravděpodobnosti, a to i pravděpodobnosti subjektivní tam, kde by věda vyžadovala větší přesnost a jistotu. Avšak všechny tyto zjevy musí mít základ ve vědě, neboť to, co je vědecky zjištěno, je objektivní pravdou a nic nemůže současně platit jako pravda, co by bylo proti této objektivní pravdě, a to ani ve filosofii ani kdekoli jinde. Filosofie, i když metodou poněkud se liší od čisté vědy, musí stále všechny své názory ověřovat vědecky. Filosof nemůže ovšem být současně vědcem ve všech vědách, bude tedy vždy aspoň ve většině věd diletantem, avšak musí vždy být vyznačován snahou názory své korigovat podle výsledků věd. Ze stanoviska jedné omezené vědy lze velice snadno odborníkovi korigovat filosofa a někteří vědci tohoto svého postavení hledí využít a filosofa ze svého omezeného stanoviska často dost ostře (a někdy ani ne tak v zájmu filosofie jako vlivem osobní nesnášenlivosti) kritizují. Ovšem tyto kritiky, i když nejsou vedeny nejčistšími zájmy, jsou dobré, poněvadž nutí filosofy přizpůsobovat své myšlenky vědeckému pokroku, avšak přísní kritikové nesmějí zapomínat, že jejich kritiky týkají se omezeného úseku a nemohou tedy rozhodnout o hodnotě filosofie jako celku. „Non sutor ultra crepidam“ (švec nechť zůstane při kopytě) platí také tu. Avšak kde jde např. jen o vědecké hypotézy, kde tedy věc není úplně rozjasněna, tu je naprostou nepřístojností kritizovat filosofa ze stanoviska jedné hypotézy, přidrží-li se druhé hypotézy vědecké, která je stejně možná. Byla tedy Marešova a Babákova kritika filosofie F. Krejčího naprosto zbytečná, ježto vycházela z hypotetického stanoviska vitalistického, kdežto F. Krejčí přidržoval se vždy mechanistického výkladu dějů životních.

Máme-li na mysli metodu filosofie zakládající se na vědě, vidíme, že filosofický svět se zase po mnohých dobrodružstvích vrací k této počtivé metodě a jestliže stoupenci tradiční filosofie jásalí nad filosofickou reakcí proti pozitivismu, jásalí předčasně a jejich prorokování, že pozitivismus upadá a že doba jeho minula, ukázalo se falešným. Z pozitivismu zmizely jen některé dogmatické předsudky, které se leckdy považovaly za jeho jádro, avšak hlavní jeho tendence, onen vědecký duch, jímž chtěl naplnit světový a životní názor člověka, přešel úplně do zbrojnice moderní filosofie. (...)

Proti názoru, který chce světový a životní názor budovat na vědě, se obvykle namítá, že věda a rozum, pokud se objevuje ve vědě, má sice praktický význam, avšak nedovede se povznést k čistému poznání, k proniknutí do podstaty věcí. To, co jsme vyvodili jako přednost vědy, že se totiž všeobecně v praxi osvědčuje, se sice připouští, avšak současně se to považuje za její slabost, neboť člověku, který se oprostil utilitárních tendencí vedoucích praxi, který chce poznat svět, jaký je v pravé podstatě, věda nemůže prý říci nic. Nehledíc k tomu, že také tento názor nedbá fakta „přesunování motivů“, jeho původ je zřejmý. Pochází z německé romantiky (Schelling), která proti vědecké praxi, kterou nazývá mechanickou, klade umělecké tvoření, tvůrčí geniální činnost, jež ukazuje onu pravou cestu poznání pravé podstaty věcí. Ono poznání nazývá se *intuicí* a může bez kritérií pronikat do podstaty věcí. V nové době tento druh romantického poznání neobyčejně energicky vyjádřili a do širších kruhů literárních přenesli filosofové Nietzsche a Bergson. (...)

Romantickou námitku, že věda nevystihuje podstaty věcí, nutno náležitě omezit. Věda skutečně nevystihuje veškeré podstaty věcí a předmětů, již proto ne, že nepodává absolutní pravdu, nýbrž je podrobena stálému vývoji a pokroku. Avšak také žádné jiné poznání mimovědecké ji nevystihuje. Ovšem to, co věda podává, je *podstatné*, to znamená, že vede člověka k podstatě věcí a není nijakého zvláštního poznání podstaty věcí a předmětů, jež by mohlo být kontradiktorní (protikladné) vědeckému poznání. Vyskytne-li se takové kontradiktorní poznání skutečně, pak musí být ověřeno vědeckými kritérii, a ukáže-li se správným, musí se vědecké názory opravit, neukáže-li se správným, pak platí vědecká pravda a nic nemůže současně platit mimo ni. To je skutečná cesta vědy a všechny křiklavé obecné pravdy, které občas vzruší lidstvo, musí se jí podrobit. Nemohou-li se jí podrobit, pak nemají význam pro světový a životní názor moderního člověka. Za druhé všechny názory o tom, že věda nedostupuje podstaty věcí, pocházejí z Kantova předpokladu pojmu „transcendentna“, které ztotožňuje s podstatou věcí. Uznáváme-li kladnou existenci zvláštního světa transcendentního, tedy světa podstat úplně odlišných od světa zkušenosti a tudíž vědeckou metodou nepoznatelného, otvíráme tím cestu všemu dobrodružnému myšlení, aby si tam hledalo zvláštní cestu, odchylnou od cesty vědecké. Tu nestačí říci, jak to činí F. Krejčí, že nás transcendentní svět neinteresuje, neboť tím nemůžeme zabránit, aby neinteresoval druhé lidi, zvláště ty, kteří chtějí přijít všemu na kloub. V tom právě záleží nesnáze pozitivismu, který na jedné straně připouštěl pojem transcendentna, ale na druhé straně zakazoval pokusy nalézt tam nějakou cestu; výsledek nemohl být jiný nežli že v mladé generaci vzrostla právě chuť překračovat tento zákaz a tak po pozitivismu vznikla silná vlna romanticko-idealistická. Odmítneme-li však pojem transcendentna vůbec jakožto fiktivní pojem, vytvořený ad hoc, aby se tam mohly uchýlit před vědeckou kritikou tradiční představy, pak je vzata tím možnost vzniku všech těch nových cest poznání do transcendentna a současně možnost nějakého poznání, které by nepodléhalo vědecké verifikaci. Neuznáváme tedy ani spencerovského pojmu „Nepoznatelna“, který již ve svém výrazu jeví dogmatický ráz. Zbavíme-li se tohoto dogmatického předpokladu, který také uměl utvořit místo pro jiné poznání nežli je poznání vědecky kontrolované, pak nahrazujeme „Nepoznatelné“ „nepoznaným“, přičemž již malé počáteční písmeno naznačuje ohromný rozdíl obou pojmů.